

سرنوشتی مبهم برای منطقه قره باغ اشغالی

سرویس آذربایجان/خبرگزاری آران

نویسنده: احمد رسولی

خبرگزاری آران / سرویس آذربایجان: اعلام استقلال جمهوری های قفقاز جنوبی در سال 1991 مصادف با جنگی خانمان سوز بود که جرقه های آن از 3 سال پیش در 20 فوریه 1988 با آرای مثبت 110 نماینده شورای منطقه قره باغ نسبت به پیوستن این منطقه به ارمنستان شروع شد که با اخراج ارامنه از سومقاییت و در مقابل اخراج آذری ها از ارمنستان دامنه این شعله ها وسعت بیشتری به خود گرفت بطوریکه در سال 1990 این درگیریها به اوج خود رسید. در طول جنگ گروه ها، سازمانها و کشورهای بسیاری درصدد جلب موافقت طرفین درگیر برای انعقاد قرارداد آتش بس شدند که بالاخره در بهار 1994 این تلاشها با وساطت روسیه منجر به انعقاد آتش بس از سوی طرفین گردید. ولی این آتش بس خود شروعی بر یک جنگ سرد بی نتیجه ای با عنوان طرح صلح برای قره باغ و مذاکره پیرامون آن گردید که تاکنون ادامه یافته است. در این میان طی سالهای بعد از آتش بس، مسئله نقض آتش بس از سوی طرفین به صورت محسوس و غیرمحسوس به مسئله ای عادی تبدیل گردیده بطوریکه در برخی موارد خبرکشته شدن نیروهای متخاصم در این درگیریهای جزئی با تایید مقامات بلند پایه روبرو شده و به خبری عادی در محافل آذربایجان و ارمنستان تبدیل شده است؛ اما سؤال اینجاست که چه زمانی این

درگیریها پایان خواهد یافت و آیا این درگیریها بحران جدیدی را در قره باغ رقم خواهد زد؟

با نگاهی به تاریخچه آتش بس در قره باغ و ریشه یابی این مسئله می توان به نتایج در خور توجه رسید.

وقتی که آخرین تلاش های گورباچف در سال 1988 در راستای ممانعت از شروع نزاع بین دو ملت بی ثمر واقع شد و بدنبال آن تلاش در جهت برقراری استقلال در قره باغ در سال 1989 با خرابکاری در خط آهن باکو و نخجوان توسط ارامنه وارد ابعاد جدیدی شد و در سال 1990 درگیریها به اوج خود رسید.

در سپتامبر 1991 با تلاش روسیه موافقتنامه ای بین یلتسین، نظربایف، لئون تروپتروسویان (رئیس جمهور وقت ارمنستان) و ایاز مطلب اف (رئیس جمهور وقت آذربایجان) به امضا رسید که در آن توقف درگیریها در منطقه و حضور ناظرین برقراری آتش بس پیش بینی شده بود که این تلاش ها با سرنگونی بال گرد میانجی گرها و روزنامه نگاران در 11 ژانویه 1992 بی نتیجه ماند.

در فوریه 1992 به ابتکار ایران روسای عالی رتبه ای دو کشور آذربایجان و ارمنستان وارد ایران شدند و سپس در ماه مارس همان سال موافقت خود را با امضای مقررات تمدید آتش بس اعلام کردند به طوریکه یعقوب محمداف کفیل ریاست جمهوری آذربایجان و تریپتروسویان رئیس جمهور وقت ارمنستان و آقای هاشمی رفسنجانی از ایران با شرکت در اجلاس سه جانبه ای تهران موفق به امضای بیانیه آتش بس شدند، اما پس از بازگشت روسای دو کشور مناطق شوشا و بلندیهای مشرف به منطقه سدرک نخجوان و لاجین به تحریک روسیه توسط ارامنه تصرف شد زیرا عملی شدن این موافقت نامه موجب بالا رفتن جایگاه ایران در منطقه شده و همچنین سیاستهای غرب گرایانه آذربایجان موجب نگرانی روسیه شده بود.

در 25 مارس 1992 طرح آنکارا با حمایت امریکا منتشرگردید. براین اساس ارمنستان بخش جنوبی خود را در برابر به دست آوردن قره باغ و راهرو لاجین باید به آذربایجان واگذار می کرد که در این صورت ارمنستان با ایران دیگر مرز نداشت و در مقابل آذربایجان به نخجوان متصل می شد و در نتیجه آذربایجان با ترکیه مرز مشترک پیدا می کردند.

در این میان تلاشهای گروه مینسک با تشکیل جلسه در سال 1992 و ارائه ای جدول زمانی صلح در سال 1993 بی نتیجه ماند.

در ادامه این تلاش ها سازمان ملل با صدور چهار قطعنامه خواستار تخلیه اراضی اشغالی و بازگشت آوارگان به وطن خود را خواستار شد:

قطعنامه 822 در 30 آوریل 1993: که خواستار آتش بس فوری و خروج نیروهای ارمنی از سرزمین های اشغالی شد.

قطعنامه 853 در 29 ژوئیه 1993: به گزارش گروه مینسک.

قطعنامه 874 در 14 اکتبر 1993.

قطعنامه 884 در 12 نوامبر 1993: که ب ا.ا. اساس ارمنستان، به نقض آتش بس، محکمه شد.

در نهایت بعد از کش و قوس های متمادی در ماه می سال 1994 با وساطت روسیه آتش در منطقه قره باغ برقرار و پس از آن تلاش در جهت برقراری صلحی پایدار شروع شد.

مهمترین طرح های صلح پس از برقراری آتش بس:

طرح صلح گوبل 1: واگذاری دالان مغری از خاک ارمنستان به عرض 10 کیلومتر به جمهوری آذربایجان در مقابل واگذاری دالان لاجین و بخشهایی از قره باغ به ارمنستان

که در این صورت آذربایجان به نخجوان و ارمنستان از طریق لاجین به قره باغ متصل می شد، اما در مقابل ارمنستان مرزهای خود را با جمهوری اسلامی ایران از دست

می داد که این طرح مرد قبول مقامات ارمنستان قرار نگرفت.

طرح صلح گوبل 2: در این طرح خط آهن باکو-مغری-نخجوان-ترکیه بازسازی شده و ضمن گذر لوله های نفت و گاز از این مسیر، این منطقه به عنوان یک مسیر

ترانزیت و با نظارت نیروهای ناتو در اختیار ارمنستان باقی خواهد ماند و در مقابل ارمنستان اراضی اشغالی کلبجر، شمال فیضولی، بخشهایی از آغدام، جبریلی، قبادلی،

زنگلان را در اختیار آذربایجان قرار دهد. ولی این طرح پس از به قتل رسیدن وارگن سرکیسیان نخست وزیر وقت ارمنستان با مخالفت این کشور روبرو شد به طوریکه

ارمنستان موافقت خود را مشروط به واگذاری نیمه ای غربی جمهوری خود مختار نخجوان و مرز ترکیه با ارمنستان را اعلام کرد.

طرح های گروه مینسک: روسای مشترک گروه مینسک (امریکا-فرانسه و روسیه) پس از توافق در اجلاس لیسبون در سال 1996 در خصوص بحران قره باغ مذاکرات خود

را با دو کشور ارمنستان و آذربایجان در دو اجلاس پاریس و کی وست امریکا ادامه دادند که در خلال این مذاکرات در سال 2001 این گروه سه طرح ذیل را پیشنهاد کرد:

طرح مرحله ای: تخلیه ای مرحله به مرحله ی کل مناطق اشغالی توسط ارامنه بجز منطقه قره باغ و در مقابل با

شناسایی دولت قره باغ در قالب آذربایجان به طور خود مختار، قره باغ به ارامنه ساکن در این منطقه داده شود که

اجرای این طرح توسط ناظرینی از سازمانهای بین المللی و مینسک نظارت شده و توسط نیروهای ناتو و روسیه و

کشورهای CIS تامین شود. ولی این طرح از سوی ارامنه مورد قبول واقع نشد. طرح جامع: تخلیه مناطق اشغالی به صورت یکجا و

واگذاری آنها به آذربایجان و در مقابل باکو متعهد به شناسایی دولت خودمختار قره باغ و ارتباط زمینی قره باغ و ارمنستان شود که این طرح نیز از سوی ارمنستان رد شد

. طرح دولت مشترک: اداره ای قره باغ بطور مشترک توسط آذربایجان و ارمنستان و تخلیه و استرداد سرزمینهای اشغالی به باکو. این طرح که با استقبال ارمنیها مواجه

شده بعد از ادامه مخالفت آنها، داشت.

با درنگی بر این تاریخچه می توان نتایج زیر را استنباط کرد:

عواملی که منجر به طولانی شدن حل مسئله قره باغ شده است:

ریشه دار بودن اختلاف میان ارمنه و آذری ها در طول تاریخ ؛

وجود لابی های سیاسی افراطی در ارمنستان و آذربایجان ؛

اختلافات قومی و مذهبی ؛

عدم هماهنگی بین لوایح و قطعنامه های بین المللی ؛

موضع نامشخص بسیاری از سازمان ها از جمله سازمان های اروپایی و ترس آنها از اشاره مستقیم به نام مقصر ؛

تمایل آذربایجان به حضور قدرتهای فرامنطقه ای ؛

تلاش ، به اما ، امیکا ، اسائنا ، داع ، بدست گرفته ، قدرت در منطقه ؛

در حال حاضر رایزنی برای یک صلح پایدار در منطقه با بن بست مواجه شده است که به موجب آن هر از چند گاهی مقامات عالی رتبه ی جمهوری آذربایجان استفاده از نیروی نظامی را جهت بازپس گیری مناطق اشغالی مطرح می کنند که این اظهارات و سیاستها با مخالفت جامعه جهانی مواجه شده و انجام مداوم مذاکرات برای برون رفت از این بحران پیشنهاد میگردد .

نقض های آتش بس :

در این میان نقض آتش بس از سوی نیروهای طرفین به تیتراژ اول جرایم و خبرگزاریهای جمهوری آذربایجان تبدیل شده که این درگیری های پراکنده مرزی تحت شرایط خاصی می تواند مقدمه ای بر یک تحول در منطقه باشد .

یکی از خونبارترین زدوخورد ها شب نوزدهم ژوئن 2010 رخ داد که طی آن چهار سرباز ارمنی کشته و چهارتن زخمی شدند و یک سرباز آذری هم جان خود را از دست داد .

این حادثه و سایر حوادث اخیر در قره باغ نگرانی جدی سازمان های بین المللی درگیر گفتگو به منظور حل مناقشه قره باغ را به همراه داشته است . روسای گروه مینسک سازمان امنیت و همکاری اروپا نگرانی جدی خود را به علت استفاده از نیروی نظامی و کشته شدن بی مفهوم چند نفر در منطقه ی مورد مناقشه را اعلام کرده اند . این ماجرا بلافاصله پس از دیدار روسای جمهور دو کشور در سن پترزبورگ رخ داده که به پیشنهاد رئیس جمهور روسیه و با هدف کمک به حل و فصل صلح آمیز مناقشه قره باغ برگزار گردیده بود .

به اعتقاد بسیاری از کارشناسان مسائل سیاسی باکو هنوز از روند گفتگو خارج نشده ولی برخی اقداماتش نشان می دهد که روند کند مذاکرات می تواند موجب استفاده از گزینه نظامی شود .

در همین راستا مجلس ملی جمهوری آذربایجان در دکتربین جدید نظامی که به تازگی به تصویب رسیده به صراحت به این مسئله اشاره کرده و درست در آستانه ی دیدار سن پترزبورگ بودجه ی هنگفتی به ارتش اختصاص و آن را تا 30 درصد افزایش داده است .

به این ترتیب هزینه های نظامی جمهوری آذربایجان در سال جاری به دو میلیارد دلار می رسد که به تنهایی از کل بودجه ی ارمنستان بیشتر است و در شرایط فعلی امکان تکرار عملیات نظامی خیلی زیاد است . خرید سامانه ی اس 300 روسی توسط آذربایجان ، سفر اخیر مقامات نظامی امریکا به باکو ، انعقاد قرارداد نظامی با ترکیه برای ایجاد پایگاه نظامی در نخجوان و استقرار نیروهای واکنش سریع ترک در شهر گنجه ، ایجاد و بهبود رادارهای مرزی با قابلیت تحت پوشش قرار دادن مناطق مرزی و منطقه ی قره باغ و ... می تواند مهر تاییدی بر تمایل باکو بر افزایش توان نظامی باشد .

در این میان روسیه و ارمنستان با ایجاد اصلاحات در توافقنامه ی دو جانبه در مورد پایگاه نظامی روسیه در گیومری که در سال 1995 به امضاء رسیده ، پروتکلی در رابطه با تمدید مدت این توافق نامه امضاء کرده اند . این پروتکل در چهارچوب سفر اخیر دمیتری مدودف رئیس جمهور روسیه به ارمنستان از سوی وزرای دفاع روسیه و ارمنستان به امضاء رسیده است . اعتبار توافقنامه ی 1995 برای 25 سال بود ، اما اکنون اعتبار آن از سال 1995 به مدت 49 سال یعنی تا سال 2044 افزایش می یابد . همچنین به طور آشکارانه در توافقنامه قید می شود که پایگاه نظامی روسیه به همراه نیروهای مسلح ارمنستان به موازنت تامین منافع روسیه ، از امنیت این کشور نیز دفاع خواهند کرد . منطقه گیومری در شمال ارمنستان قرار دارد که از سال 1995 پایگاه 102- نظامی روسیه در این منطقه دایر شده است . این پایگاه در چارچوب سیستم واحد دفاع ضد هوایی کشورهای مشترک المنافع انجام وظیفه کرده و زیر نظر منطقه ی نظامی قفقاز شمالی روسیه فعالیت می کند . در این پایگاه موشکهای زینت "اس300" و جنگنده های "میگ 29" مستقر شده است و حدود 5 هزار سرباز روسی در آنجا انجام وظیفه می کنند . بر اساس تغییراتی که در قرارداد استقرار این پایگاه در ارمنستان صورت گرفته ، اگر تا قبل از 6 ماه به زمان انقضای قرارداد استقرار این پایگاه ، طرفین خواستار تغییراتی در این رابطه نباشند ، در این صورت مدت قرارداد استقرار این پایگاه در ارمنستان خود بخود برای 5 سال دیگر تمدید خواهد شد .

این موارد و موارد مشابه به آن می تواند ابزاری برای کاهش میزان تمایل جمهوری آذربایجان به استفاده از نیروی نظامی باشد .

از طرفی تامین اسکان آوارگان قره باغ و تأمین شغل برای این جمعیت فعال ، تأمین نیازهای خانواده های شهدا و معلولان جنگی به مدت یک دهه است که از سوی نهادهای حکومتی آذربایجان با مشکلات و موانع جدی روبرو است و گاهی به برخوردها و تظاهرات این جامعه با دولت منجر می شود . تاملی کوتاه بر این مباحث نتیجه را طوری جلوه می دهد که شروع جنگی دوباره نه خواست آذربایجان است و نه ارمنستان .

حل معادله ی قره باغ از راه مذاکره ، هنری است که می تواند در دراز مدت مانع از شروع بحرانی جدید در منطقه شود ؛

مناقشه ی قره باغ در طول سالهای بعد از جنگ بهانه ای برای حضور قدرتهای فرامنطقه ای مختلف در قفقاز جنوبی و جولانگاهی امن جهت دستیابی به اهداف آنها بوده است . بدان جهت که قره باغ به عنوان منطقه ای استراتژیک مطرح نمی باشد پس حضور سایر قدرتها در این منطقه توجیهی به غیر از اهدافی خاص ندارد بطوریکه اگر قره باغ به عنوان منطقه ای مهم از نظر استراتژیک مطرح بود سازمانهای بین المللی تمام تلاش خود را در جهت بازگشت وضعیت این منطقه به حالت ثبات معطوف می کردند و بحران آن به

موضوعی لاینحل تبدیل نمی شد .

در این مورد می توان با واکاوی حضور آمریکا در آذربایجان و قره باغ موضوع را مورد بررسی قرار داد ؛

توسعه ی حضور و نفوذ آمریکا در منطقه در سرلوحه ی سیاستهای امریکا قرار دارد . آمریکا با به راه اندازی کودتای نرم در کشورهای آسیای میانه و اروپای شرقی به طور علنی قصد خود را از تجزیه ی جمهوری های آسیای میانه و قفقاز اعلام کرد ولی با شکست برخی از این کودتاها راهکارهای دیگری برای حضور امریکا در منطقه روی میز کار قرار گرفت .

ایالات متحده با ایجاد شرکت های مختلف تجاری و فرهنگی در جمهوری آذربایجان ضمن گسترش روابط خود با این جمهوری سعی در جلب اعتماد این کشور با بهانه ی کمک

تضعیف موقعیت روسیه در منطقه :

کنترل ایران :

بازاری برای فروش تجهیزات نظامی ؛

ایجاد زمینه ای برای حضور متحدان خود (ترکیه و اسرائیل) ؛

نظامی سازی منطقه (تمایل گرجستان و آذربایجان به حضور ناتو در این کشورها) ؛

مما، اسلام گاد ، ؛

بطور نسبی با منتفی شدن گزینه ی نظامی جهت حل این بحران ، روشهای جایگزین دیگری بوجود می آید که مناقشه ی قره باغ را تحت تاثیر خود قرار می دهد . از طرفی با توجه به شعار الهام علیف مبنی بر بازپس گیری صد درصد مناطق اشغالی و تثبیت تمامیت ارضی آذربایجان ، ادامه مذاکرات و یافتن روشی برای برون رفت از این بحران دور از ذهن نبوده و مرهمی برای فشارهای داخلی و انتقادات احزاب مخالف می باشد .

ولی آنچه بیشتر مهم و تاثیر گزار می باشد توجه طرف های درگیر و بازیگران منطقه ای به سه موضوع است :

هیچ کدام از آنها توانایی حل بحران را ندارند ؛ بنابراین مناقشه زمانی حل خواهد شد که منافع بازیگران در راستای هم باشد .

اعطای عالی ترین مرتبه ی خودمختاری به قره باغ از سوی آذربایجان و احترام به تمامیت ارضی آذربایجان از سوی ارمنستان .

تامب، امنیت ارامنه ، قه باغ .

آینده ی قره باغ را بطور کلی می توانیم از چهار منظر مورد نقد و بررسی قرار دهیم :

1. ادامه ی مذاکرات : با توجه به انجام مذاکرات و جلسات متعدد و انعقاد قراردادهای بین المللی در طول سالهای جنگ و بعد از آن عملا ناکارآمدی این قراردادها و مذاکرات کاملا مشهود و معلوم می باشد ولی با توجه به شرایط کنونی طرفین درگیر این گزینه را بهترین انتخاب برای حل این مناقشه ارزیابی می کنند .

2. ادامه شرایط کنونی : ادامه ی شرایط کنونی و تهدیدهای بی پایه و اساس و درگیریهای پراکنده ی مرزی تنها به نفع جمهوری خود خوانده ی قره باغ بوده و موجب استحکام و انسجام نظام اداری- سیاسی و نظامی قره باغ می شود ، تنها با مرور برخی آمار می توان دریافت که دولت خود خوانده ی قره باغ نهایت استفاده را از عامل زمان کرده و در خود را در آستانه معرفی به عنوان دومین کوزوو قرار داده است ؛ جمهوری خود خوانده ی قره باغ ضمن دارا بودن دفتر نمایندگی در نیویورک سایت اینترنتی بسیار گسترده و پر هزینه ای دارد. ارتش قره باغ حدود ۱۸ هزار نیروی نظامی، ۴۰ هزار چریک شبه نظامی، تعداد ۳۶۱ دستگاه تانک های تی ۷۲، تی ۵۵، نفربر زرهی (۳۲۴ دستگاه)، انواع توپخانه (۳۲۲ آتشبار) و انواع موشک و سلاح های دیگر در اختیار دارد. قره باغ هیأت دولت کاملی داشته و هر ساله استقلال خود را جشن می گیرد، از کمک های امریکا و ارامنه سراسر جهان به ویژه از سوی ارامنه ساکن در امریکا حمایت های مالی و سیاسی می شود. تولید ناخالص داخلی قره باغ هر ساله نسبت به سال گذشته رشد چشمگیری دارد .

نیروهای ارمنی قره باغ با به دست گرفتن بلندی های مشرف به دشت شیروان بر نواحی هموار و همجوار شرق قره باغ و پیشکوه های دشت های غربی آذربایجان اشراف کامل دارند و تمام مناطق غربی آذربایجان و راه های تدارکاتی جنوب- شمال و شرق- غرب در تیررس توپخانه آنان قرار دارد. هر نوع حمله آذربایجان به بلندی های قره باغ با تلفات زیادی روبرو خواهد شد.

3. استقلال قره باغ : با توجه به بحث های گذشته خبر استقلال قره باغ در دراز مدت می تواند خبری کاملا طبیعی و عادی و پیش بینی شده باشد . همانطور که کوزوو به این مهم نائل آمد و در این راستا غرب و روسیه در صدد طبیعی جلوه دادن این موضوع هستند اما نیروهای اسلام گرا و مدافعان دفاع از قره باغ به شدت با این ایده های مخالفت کرده و خواهند کرد . آنها مدعی هستند که قره باغ جزئی از جهان اسلام است و دفاع از آن واجب و مرگ در این راه شهادت در راه خداست.

4. تکرار جنگی دوباره در قره باغ : با وجود تحولات اخیر در منطقه که قبلا به آنها پرداخته شد آغاز جنگی دوباره در قره باغ و استفاده از توان نظامی برای حل این بحران ابزاری کاملا بعید و دور از ذهن می باشد . با نگاهی اجمالی به وضعیت نظامی- سیاسی ارمنستان و قره باغ ، شروع جنگ برای آذربایجان ریسک محسوب شده و مقامات آذری باتوجه به شرایط اقتصادی و معیشتی مردم خود هرگز چنین خطری را نخواهد پذیرفت .

نتیجه گیری :

آنچه واضح به نظر می رسد این است که حل مشکل قره باغ به منافع قدرتهای فرامنطقه ای منوط شده است و تا زمانی که منافع آنها در این راستا تامین نشود ، نخواهند خواست این بحران حل گردد.

حل بحران قره باغ بدون توجه به چند عامل مهم از جمله همسایگان با نفوذ و قرابت تاریخی آن با جمهوری اسلامی ایران قابل دسترس نمی باشد. همچنین حکومتها بایستی با پشتوانه مردمی برای حل این بحران بایستی وارد میدان شوند که در غیر اینصورت تجاوزگر هیچ وقت اراضی اشغالی را تقدیم جمهوری آذربایجان نخواهد کرد .

منابع و مآخذ :

• آذربایجان ؛ حمزه روحی قره باغ

• آتش بس شکننده، بحران قره باغ در بستر روابط آذربایجان و ارمنستان ؛ دکتر بهرام امیر احمدیان

• ژئوپولیتیک قفقاز و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ؛ دکتر محمدحسین افشردی

• امنیت در قفقاز جنوبی ؛ احمد کاظمی

• امنیت در قفقاز جنوبی ؛ غلامرضا هاشمی

• گروه مینسک: انتظارات ، ملاحظات و واقعیتها ؛ مهرداد طباطبایی

• قره باغ: پیشینه ی تاریخی و ریشه ی درگیریها ؛ دکتر بهرام امیر احمدیان

• www.caspianstudies.com

برای بازپس گیری مناطق اشغالی ، سعی در بهبود روابط تجاری و سیاسی خود با جمهوری آذربایجان را در پیش گرفته ولی از طرفی با کمکهای مالی هنگفتی که به جمهوری خودخوانده ی قره باغ داشته است علنا معادله را چند مجهولی کرده و سعی بر تداوم این مناقشه داشته تا زمینه را برای بهره برداری منافع خود مهیا سازد. امریکا خواستار حل و فصل سریع مناقشه قره باغ ، تثبیت قطعی شرایط و موقعیت خویش و برقراری ثبات در منطقه قفقاز است. این خواسته بیش از هر چیز منافع امریکا را دنبال می کند و تنها در شرایط آرامش در منطقه می توان خطوط لوله ی انرژی دریای خزر را در مسیر مطلوب امریکا طی کرد. امریکا ضمن تلاش برای حفظ رابطه با ارمنستان در تلاش است تا از مواضع آذربایجان نیز حمایت نماید. هرچند رابطه ی باکو- واشنگتن خیلی قوی تر از رابطه ی ایروان- واشنگتن می باشد . بطور اجمالی اهداف آمریکا از حضور در منطقه را می توان از ابعاد زیر مورد بحث و بررسی قرار داد :